

TEKE ZSUZSA

Egy firenzei kereskedő életvitele, mindennapi kiadásai a Jagelló-kori Budán

Antonio di Piero Bini valamikor a 15. század kilencvenes éveinek második felében érkezhetett Budára. Jövetelének célja az lehetett, hogy testvérének a királyi udvarral szemben fennálló követelését behajtsa. Francesco di Piero Bini ugyanis harmadmagával még 1488-ban megbízást adott Filippo di Francesco Cavalcantinak, hogy a neki átadott pénzen – 3492 firenzei forinton – vásárolt árut Magyarországon értékesítse.¹ Cavalcanti két évig tartózkodott az országban, és ismereteink szerint az esztergomi érsekséggel és a királyi udvarral állott üzleti kapcsolatban. Az érsekségnek a két esztendő alatt 229 forint értékben főleg drága gyapjú- és selyemszöveteket szállított, és a negyedik helyen állt azon kereskedők sorában, akik 1489–90-ben 26 093 forint értékben adtak el hitelbe drága kelméket Mátyásnak.² Ez az utóbbi üzlet veszteséggel járt, mert a kereskedők és megbízóik még 1493-ban sem kapták meg pénzüket. 1493-ban II. Ulászló értesítette a budai káptalant, hogy Korvin János herceget törvény elé idézi a firenzei kereskedők követelése miatt.

Arról, hogy a kereskedők megkapták volna pénzüket, nincs tudomásunk. Antonio Bini ennek ellenére megfelelőnek találta a budai környezetet, hogy testvére nyomdokaiba lépve, üzleti vállalkozását folytatva, hosszabb időre berendezkedjék a városban. Elhatározását megkönnyíthette, hogy akkoriban nem egy firenzei kereskedő tevékenykedett Budán, akik közül jónéhánynak a nevét Cavalcanti révén már ismerhette, s akikkel hamarosan maga is együttműködött a budai üzleti életben. Nem lehetett ismeretlen előtte a város egyik nagy tekintélyű kereskedőjének, a Velencében gyakorta megforduló Harber Mátyásnak és fiának, Jánosnak a neve sem. Harber Mátyás Cavalcantival együtt Mátyás jelentős áruszállítója volt, és velencei kapcsolatai nem szakadtak meg Mátyás halála után sem. Buda városában a legfontosabb, patríciusoknak kijáró tisztségeket töltötte be. Fiának, Jánosnak a pályafutása apjáéhoz volt hasonló, ha az üzleti életben nem is volt olyan aktív, mint ő.³ Házuk – legalábbis Harber Mátyásé, de feltehető, hogy a fia is ott lakott – a németek piacterének, a 15.

¹ Archivio di Stato di Firenze (ASF), Mercanzia, n.10831,99v.

² Ippolito d'Este számadáskönyvei. MTA Kézirattára, Ms 4996-4998., DL 37 684.

³ Kubinyi András: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. In: Uó.: Tanulmányok Budapest középkori történetéről. II. Szerk.: Kenyeres István–Kis Péter–Sasfi Csaba. Bp., 2009. 531–532.

század folyamán Buda fő piacterévé fejlődött térségnek a déli oldalán, a Szent György-kápolna szomszédságában állt,⁴ ott, ahol a többi előkelő budai polgár is lakott.

Korábbi kapcsolatok meglétét sejteti, hogy Bini éppen Harberék házában bérelt magának szállást: először egy szobát, majd még egy kisebbet és egy istállót. A lakáshoz tartozott konyha és pince is. A bérleményért évente 54 forintot fizetett Harber Jánosnak. Mindez Antonio Bini Budán, 1501 júliusa és 1502 novembere között vezetett üzleti könyvéből derül ki,⁵ amely szerencsés véletlen folytán ma is kézbe vehető. A forrás értékét növeli, hogy ilyen típusú irat egyetlen Magyarországon működött firenzei kereskedőtől sem maradt fenn. Ebből az üzleti könyvből, amelyet Bini „b” betűvel jelölt, az is kiderül, hogy volt egy másik, ezt megelőző, „a” betűvel jelölt üzleti könyv, amelybe Bini a lakás bérbevételét bejegyezte.⁶ Nem lehet kétséges, hogy a „b”-vel jelölt üzleti könyv az „a” betűvel jelöltnek a folytatása. Mindebből arra következtethetünk, hogy Bini üzleti tevékenységének kezdete valamikor az 1500-as év közepe, második fele lehetett, amikortól hosszabb budai tartózkodásra rendezkedett be. A bérleményt egyébként Szent Mihály napjától (szeptember 29.) fizette, és nyilván akkor is foglalta el a lakást. A fennmaradt üzleti könyv nemcsak szorosan vett üzleti ügyeiről tájékoztat, de a kiadásokat rögzítő rész egyes tételei bepillantást engednek mindennapi életébe: hogyan rendezkedett be új környezetében, mire költött, hogy életét kényelmesebbé, üzleti tevékenységét eredményesebbé tegye.

Mindenekelőtt új lakását kellett otthonossá tennie, és ebben az igyekezetében a városban szép számmal jelenlevő itáliai mesteremberek voltak elsősorban a segítségére.⁷ Főként asztalosokat és kőműveseket foglalkoztatott. Egy külön szobácskában, az ún. kályhaszobában állt a kályha, amelynek javításáról, cseréjéről a jelzett időszakban többször is szó esik. A régészeti leletek tanúsága szerint Budán tapasztott falú kemencével vagy kályha-csempékből épített cserépkályhával fűtöttek.⁸ Úgy tűnik, hogy Bini az előbbit választotta, és gondja volt kellő mennyiségű tűzifa beszerzésére is. A tűzifa vásárlására, felvágatására, a házba való behordatására a háztartási kiadások nem kis hányadát fordították. Ezt nem lehet csodálni, ha meggondoljuk, hogy a melegebb klímához szokott itáliai nehezen viselhetette el a magyarországi hidegebb éghajlatot. A kályhán kívül csináltatott pohárszéket, föléje párnányzatot, az ágy köré fakeretet, a függönynek karnist, szekrényt és ládákat. Szobáját tehát felszereltette mindazzal, ami a korabeli ember kényelmét szolgálhatta.⁹

A háztartási kiadásoknak a fa mellett egy másik jelentős hányadát a különböző élelmiszerek, háztartási eszközök, konyhai felszerelések beszerzésére, valamint a háztartási alkalmazottak díjazására fordították. Néhány esetben forrásunk tételesen is felsorolja, hogy

⁴ Balogh Jolán: A művészet Mátyás király udvarában. I. Bp., 1966. 612.; Kubinyi András: A várnegyed és környéke középkori helyrajza. In: Szakály Ferenc–Szűcs Jenő: Budai bortized jegyzékek a XVI. század első harmadából. Historia Könyvtár, Okmánytárak 4. Bp., 2005. 13–15.

⁵ ASF Spedale di Santa Maria Nuova, Santo Paolo de Convalescenti, n.76,77. (a továbbiakban:ASF Spedale)

⁶ ASF Spedale n.77.c.125v.

⁷ Mikó Árpád: Via Hungarica. Az itáliai reneszánsz az Alpokon túl: olasz művészek a Jagelló-kori Magyarországon. In: „Ez világ mint egy kert.” Tanulmányok Galavich Géza tiszteletére. Bp., 2010. 355–366.

⁸ Benda Judit: A kereskedelem topográfiája. A kereskedők térhasználatára a késő középkori Budán. *Korall*, 12. évf. (2011) 45. szám. 95.

⁹ ASF Spedale n.77.c.71.

milyen konyhai eszközök, milyen élelmiszerek vételére került sor. Így szerepelnek fatálak, szita, fazekak és egyéb konyhai felszerelés néven említett eszközök. Az élelmiszerek közül utalnak a hagymára, borsra, mustárra és ecetre, a húsféleségek közül pedig a disznóhúsrá. Zsiradéként a disznóhájából otthon kiolvasztott zsír, valamint az olaj vannak feltüntetve. Gyümölcsként az egresszőlő, a narancs, édességként a cukorcipó vannak említve.¹⁰

Az élelmiszerek beszerzésének helye elsősorban a lakhelyéhez közeleső főpiac-tér lehetett, ahol egymást érték a különböző portékákat kínáló árusok: zöldséges kofák, kenyeret, húsokat forgalmazó pékek és mészárosok, a távolsági kereskedelem áruit kínáló kalmárok. Bini vásároltatott élelmiszert budai olaszoktól is – így pl. olajat Lodovico da Pesarótól –, és vásároltatott háztartása szükségletére árut vidéken is, mégpedig többnyire azoktól, akik a klientúrájához tartoztak. Üzletfelei, mint Bakócz Tamás esztergomi érsek, vagy Bátori Miklós váci püspök, ilyen módon is törleszthettek adósságukból. Így jött ecet Vácról, a püspökségből, és főként bor ugyancsak Vácról, valamint Esztergomból.¹¹

A háztartási kiadásokban kiemelt helyet foglaltak el a bor vásárlásával, szállításával, pincében való elhelyezésével, tárolásával kapcsolatos költségek. A bort főként Esztergomból és Vácról szerezték be, de hozatott Bini bort Bécsből és Pestről is. Pesten pl. egy hordó szerémségi bort vásároltak a számára, amely szállítással, pincébe helyezéssel együtt 15.60 forintjába került, míg a Bécsből szállított borért 8 forintot fizetett.¹² Jóval kevesebb költséggel járt az ajándékba kapott bor, amelynek csak a szállításáról, elhelyezéséről és esetenként a bort hozó szolga megjutalmazásáról kellett gondoskodni. Így kapott pl. egy-egy hordó bort Bakócz Tamástól és annak gazdasági megbízottjától, Kanczlyr Angelus budai polgártól, aki szintén a klientúrájához tartozott. A bor mindössze 1.50 forintjába került, mert csak a pincébe helyezéseért kellett fizetnie.¹³ Ebből a néhány adatból is megállapítható, hogy Bini étkezési szokásai alapján megegyeztek a korszak magyarországi étkezési szokásaival.

A háztartási kiadások mellett jelentős kiadási tétel volt a lótartásra fordított pénzösszeg. Lovakra mind a házi szükségletek beszerzésénél, mind az üzleti ügyek intézésénél szükség volt. Vásárlásukra, felszerelésükre, takarmányozásukra, az istálló karbantartására közel annyi pénzt költöttek, mint a borra.¹⁴

Lakása mellett életének másik fontos helyszíne az üzlet volt, ahol napjának javarészét töltötte, ahol üzletfeleivel foglalkozott. Forrásunk alapján nem tudjuk eldönteni, hogy az üzlet a saját tulajdonában volt, vagy csak bérelte a helyiséget. Feltehető, hogy az üzlet a posztókereskedők utcájában, a Posztómető vagy más néven Nyirő utcában lehetett, ahol a posztót a kereskedőházak utcai boltjaiban árulták. E földszinti épületrészek kapualjaiban díszes ülőfülkék álltak, utcai homlokzatukon árukiadó boltablak és kisméretű ajtó nyílt.¹⁵ Bini üzlete két helyiségből állt, amire a két üzlethelyiséget összekötő ajtó kibővítésének költségéből következtethetünk. Az üzletben egyik mesterember a másikat érte, hogy munkájuk révén az üzlet minden követelménynek megfeleljen. Jól zárható, tehát biztonságos legyen, és fel legyen szerelve minden, az áru tárolására, bemutatására alkalmas eszközzel,

¹⁰ ASF Spedale n.77.c.72, 80, 85, 118.

¹¹ ASF Spedale n.77.c.72, 85, 90.

¹² ASF Spedale n.77.c.72, 85.

¹³ ASF Spedale n.77.c.85.

¹⁴ ASF Spedale n.77.c.71, 93, 118.

¹⁵ Benda Judit: A kereskedelem topográfiája i. m. 92.

azaz bútorzattal. Dolgoztatott kovácsokkal, asztalosokkal, kőművesekkel. Csináltatott vasrácsot, sarokvasat az ablakra, ajtóra, szekrényekre, valamint kulcsokat ugyancsak a szekrényekhez. A berendezés fontos részét képezték a különböző méretű, hosszú, kicsi és nagy asztalok, amelyekre az árut kirakták. Hozatott asztalokat, szám szerint 16-ot, Bécsből is. Szereltetett fel két vasállványt az üzleten kívül, amelyek a szövetek közszemlére való kitételére szolgáltak. Gondja volt az üzlet kifestetésére, az ablakra, ajtóra párkányzat készíttetésére. A párkányzatot Jacopo Camici, a híres firenzei asztalos- és építőmester rokona faragta ki. Az üzletre fordított költségek jóval meghaladták a lakásra költött pénzek összegét.¹⁶ Ez nem meglepő, mert budai életének fontosabbik helyszíne az üzlet volt.

A lakás, a háztartás, a lovak és az üzlet mellett költött Bini személyi szükségleteinek kielégítésére is, ha ezek a kiadások az előbbiektől töredék részét tették is ki. Így vásárolt magának ruhát, köpenyre való vásznat, mondatott misét, hogy üzleteit sikerrel bonyolíthassa le, adott alamizsnát, költött írásra való folióra, pecsétviaszra, számadáskönyvre, levelezésre, valamint játékra.¹⁷ Ez utóbbira Budán több lehetőség is kínálkozott. Golyóval, pörgettyűvel, kockával, kártyával egyaránt játszottak.¹⁸ Forrásunkból nem derül ki, melyiket részesítette előnyben Bini a játékok közül, csak az derül ki, hogy költött játékra 1-1 forintot. Bár egyes játékok, így a kockavetés, tiltott szerencsejátéknak számítottak Budán, a polgárok a pincékben való borozgatások alkalmával a kártyázással együtt erre a játékra is sort kerítettek.¹⁹ Feltehető, hogy Bini sem vetette meg ezeket az összejöveteleket üzlettársaival, mert azt a jelentős mennyiségű bort, amelyet pincéjébe hordatott, nem fogyaszthatta el egymaga.

Az elmondottakat számokban kifejezve, a következő képet kapjuk 15 hónap mindennapi kiadásairól:

lakás, istálló bérleti díja	67.50 forint
háztartási költségek	217.80 forint
ebből: élelmiszerekre, konyhai eszközökre	122.46 forint
borra	39.20 forint
fára	16.61 forint
háztartási alkalmazottak díjazására	6.75 forint
egyéb házi kiadásokra	32.78 forint
lovakkal kapcsolatos költségek	33.66 ½ forint
lakással kapcsolatos költségek	6.75 forint
üzlettel kapcsolatos költségek	24.96 forint
személyi kiadások	5.80 forint

Az ételmezésre és a háztartási eszközökre fordított kiadások a háztartási kiadások 56%-át, a borral együtt 74%-át alkották. A bornak ilyen jelentős részesedése a háztartási költségekben nem csak az olaszoknál, hanem a budai polgároknál is jellemző volt. Gallinczer Lénárt budai polgár számadásában az ételmezési kiadások a háztartási költségek 44,2%-át, a borral együtt 51,9%-át tették ki.²⁰ Bini esetében a bor árának aránya a háztartási költsé-

¹⁶ ASF Spedale n.77.c.89, 94, 99.

¹⁷ ASF Spedale n.77.c.72, 73, 80.

¹⁸ Zsigmond lengyel herceg budai számadásai.(1500–1502, 1505) *Magyar Történelmi Tár*, 36. évf. (1914). Közzéteszi Dr. Divéky Adorján.

¹⁹ Benda Judit: A kereskedelem topográfiája i. m. 98.

²⁰ Kubinyi András: A mezőgazdaság történetéhez a Mohács előtti Budán. Gallinczer Lénárt számadáskönyve 1525-ből. In: Uő: Tanulmányok i. m. I. 430.

gekben még nagyobb volt, a kiadások 18%-át tette ki. A számadáskönyv keletkezése idején Bini már együttműködött egy ugyancsak az országban tevékenykedő firenzei kereskedővel, Raggione Bontempivel. Egyfajta laza társas viszonyban voltak egymással, egyes ügyekben közösen jártak el, egyes költségeket közösen viseltek. Ez utóbbi vonatkozott a mindennapi kiadásokra is. Így ebben a 15 hónapban Bontempire hárult a háztartással és az üzlettel kapcsolatos kiadások rendezése,²¹ míg Bininek a lakással és a lovakkal kapcsolatos költségeket kellett kifizetnie.²²

²¹ ASF Spedale n.77.c.118, 99.

²² ASF Spedale n.77.c.71, 118.